

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертаційну роботу Зайцевої Ольги Олександрівни

«Мотиваційні чинники розвитку метакогнітивної активності у структурі академічної саморегуляції студентів», представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 – Психологія

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі становлення України людина щодня відчуває на собі підвищений рівень інформативного та психосоціального навантаження. Щоб посісти належне місце в суспільстві, людина повинна вміти активно переробляти значний обсяг інформації. Провідну роль в підготовці професіоналів, здатних витримати високий рівень інформаційного та психосоціального навантаження, відіграє розвиток метакогнітивної активності, яка дає можливість керувати своєю пізнавальною діяльністю. Розвиток метакогнітивної активності детермінований значною кількістю особистісних чинників, одним з найважливіших з яких є мотивація. У психологічній науці питанню мотивації було присвячено багато теоретичних та експериментальних досліджень. Багатьма вченими було доведено вплив мотивації на успішність учбової діяльності, втім, питання впливу мотиваційних чинників на розвиток метакогнітивної активності залишається відкритим. Отже, актуальність теми дослідження О. О. Зайцевої не викликає сумніву.

Актуальність теми дисертаційного дослідження О. О. Зайцевої теж підтверджується її зв'язком із комплексною науково-дослідною темою кафедри практичної психології Української інженерно-педагогічної академії «Соціально-психологічні детермінанти мотивації успішності професійної діяльності студентів та викладачів УІПА» (№ ФН-18-1), що координується Міністерством освіти і науки України.

Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Аналіз змісту дисертації О. О. Зайцевої «Мотиваційні чинники розвитку метакогнітивної активності у

структурі академічної саморегуляції студентів», підтверджує, що в ньому вперше обґрунтовано поняття метакогнітивної активності студентів та визначено її показники. Також, вперше показано, що метакогнітивна активність входить до структури академічної саморегуляції студентів та є чинником її розвитку та теоретично обґрунтовано і емпірично верифіковано модель мотиваційних чинників розвитку метакогнітивної активності, яка містить загальні та професійні мотиви. Ще, вперше виявлена відсутність значущих позитивних змін в оцінках більшості показників метакогнітивної активності студентів в освітньому процесі та доведено, що оптимізація мотиваційної сфери є чинником розвитку метакогнітивної активності у структурі академічної саморегуляції студентів. Наукова новизна одержаних у дисертації результатів визначається тим, що розширене уявлення про провідну роль метакогнітивної активності як інтрапсихічного механізму управління когнітивною діяльністю в урегулюванні метакогнітивних процесів, а також, психологічні особливості студентського віку як сенситивного для розвитку метакогнітивних процесів. Дістали подальшого розвитку засоби психологічного впливу, спрямовані на розвиток особистісної та пізнавальної сфери. Було вдосконалено засоби розвитку метакогнітивної активності у структурі академічної саморегуляції студентів у закладах вищої освіти.

Практичне значення роботи полягає в тому, що діагностичний комплекс та програма тренінгу, які було розроблено та апробовано в ході дослідження, можуть бути застосовані у роботі практичних психологів закладів освіти, а результати можуть бути використані в ході професійної підготовки та підвищення професійного рівня практичних психологів.

Представлені у роботі положення стосовно наукової новизни і практичні розробки є достатньо обґрунтованими. Усі положення наукової новизни доцільно співвідносяться з визначеними завданнями дослідження та висновками.

Об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження логічно узгоджені. Надійність і вірогідність отриманих наукових результатів підтверджується

методологічним обґрунтуванням вихідних принципів дисертаційної роботи єдністю і логічністю всіх етапів дослідження, його організаційною цілісністю та чіткістю концептуальних засад, поєднанням статистичних методів і способів їх якісної психологічної інтерпретації.

У дисертації повно і ґрунтовно розкрито зміст трьох розділів відповідно до теми і сформульовано висновки, що логічно випливають зі змісту проведеного дослідження та є підтвердженням реалізації мети і розв'язання усіх поставлених завдань.

Зміст першого розділу дисертації О.О. Зайцевої *«Теоретико-методологічні основи дослідження мотиваційних чинників розвитку метакогнітивної активності у структурі академічної саморегуляції студентів»* підтверджує детальне опрацювання наукових джерел за обраною тематикою. У роботі відображено сучасний стан наукової проблеми, що досліджувалася. Детально розглянуті основні напрями дослідження мотивації, метакогнітивної активності та академічної саморегуляції. Обґрунтовано поняття метакогнітивної активності як інтрапсихічного механізму регуляції когнітивних та метакогнітивних процесів через позитивні імпліцитні переконання особистості щодо власної когнітивної сфери та інтенсифікацію основних параметрів когнітивної діяльності. Визначено дві групи її показників: змістовно регулятивні та функціонально регулятивні. Проведений аналіз, систематизація та узагальнення опрацьованого матеріалу дало можливість виявити, що метакогнітивна активність відіграє вирішальну роль у структурі академічної саморегуляції студентів. У дослідженнях мотивації юнацького віку на перший план виходять дослідження академічних та професійних мотивів.

У другому розділі *«Показники розвитку метакогнітивної активності у структурі академічної саморегуляції та особливості мотивації студентів»* визначено методологічні та організаційно-методичні засади емпіричного дослідження. Обґрунтування методик дослідження здійснено на основі проведеного дисертанткою теоретичного аналізу проблеми. Для реалізації поставлених практичних задач було вміло використано методи математичної

статистики – кореляційний, порівняльний, однофакторний дисперсійний аналіз, факторний аналіз. О.О. Зайцева розробила теоретичну змістову модель мотиваційних чинників розвитку метакогнітивної активності студентів. В обґрунтованій змістовій моделі мотиваційні чинники розвитку метакогнітивної активності було поділено на дві групи: перша група – загальні мотиви, проаналізовані в змістовій та процесуальній площині (досягнення успіху, афіліації, влади, внутрішні та зовнішні мотиви), друга група – професійні мотиви, які було розглянуто з точки зору часової транспективи (поєднання у свідомості людини психологічного минулого, теперішнього та майбутнього буття людини, які виконують регулюючу функцію). У розділі показана наявність статистично значущого взаємозв'язку загальних та професійних мотивів з метакогнітивною активністю. Таким чином, отримані результати викладено переконливо, не залишаючи суттєвих питань щодо перебігу дослідження та інтерпретації його результатів.

У третьому розділі дисертації *«Оптимізація особливостей мотивації та розвиток метакогнітивної активності у структурі академічної саморегуляції студентів»* представлені принципи побудови, структура і зміст програми навчально-розвивальних тренінгів, наведено результати перевірки їхньої ефективності. Дисертанткою доведена ефективність реалізації програми розвитку метакогнітивної активності лише за умов залучення додаткового блоку з оптимізації загальних та професійних мотивів.

Теоретичні узагальнення, відображені у висновках дисертаційної роботи підтверджують їх відповідність основним результатам дослідження, досягнення дослідницької мети і розв'язання поставлених задач.

Отже, дисертація О.О. Зайцевої є логічним за своїм змістом і структурою, самостійним завершеним дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати.

Основні положення дисертації О.О. Зайцевої відображено у 12 публікаціях авторки, із них 5 статей у наукових фахових виданнях України (3 одноосібні та 2 у співавторстві) і 3 статті у періодичних зарубіжних виданнях (2

одноосібні та 1 у співавторстві). Для статей, написаних у співавторстві, чітко окреслено особистий внесок автора.

Основні наукові результати апробовані у доповідях та повідомленнях на конференціях різних рівнів.

Аналіз змісту анотації дисертації підтверджує її відповідність основним положенням і результатам дослідження. Анотацію та текст дисертації оформлено відповідно до вимог, встановлених МОН України.

Позитивно оцінюючи роботу загалом, доцільно висловити деякі зауваження та побажання:

1. Проведене дослідження спрямоване на верифікацію моделі мотиваційних чинників розвитку метакогнітивної активності у структурі академічної саморегуляції. У своїй роботі дисертантка цю модель називає змістовою, хоча одним з етапів емпіричного дослідження було передбачено проведення факторного аналізу, який дозволив визначити факторні структури мотивації у студентів з різними рівнями розвитку метакогнітивної активності. Вважаємо, що більш глибоке та системне осмислення даних, отриманих у результаті факторного аналізу, дозволило б дисертантці створити та обґрунтувати не змістову, а структурно-змістову модель мотиваційних чинників, що значно збагатило б наукову значущість проведеного дослідження.

2. Найбільш традиційним, «класичним» експериментальним планом, за яким вибудовуються дослідження у сучасній психології, є план, який передбачає виокремлення незалежної та залежної змінної, вхідне тестування досліджуваних контрольної та експериментальної групи за цими змінними, експериментальний вплив на незалежну змінну в експериментальній групі, вихідне тестування контрольної та експериментальної групи за обома змінними. У даній дисертації планом дослідження було передбачено не тільки введення двох експериментальних груп замість однієї, але й експериментальний вплив не тільки на незалежну змінну (мотиваційні чинники), але й на залежну (метакогнітивна активність). Вважаємо, що

необхідність застосування експериментального впливу на залежну змінну під час формувального експерименту потребує більш докладного обґрунтування.

3. У змістовій моделі мотиваційних чинників розвитку метакогнітивної активності у структурі академічної саморегуляції студентів цілком обґрунтовано виокремлено дві складові: загальні мотиви (які спонукають будь-яку діяльність), та специфічні (які спонукають особистість до певного окремого виду діяльності). Погоджуючись з таким розподілом у принципі та переліком виокремлених загальних мотивів у цій моделі, вважаємо перелік специфічних мотивів занадто вузьким, оскільки він обмежується мотивами, які пов'язані лише з навчанням за майбутньою професійною діяльністю. Вважаємо, що наукову та практичну цінність дисертації значно збагатило б вивчення, наприклад, мотивів самопізнання та саморозвитку, побудови стосунків з оточуючими та інших мотивів, актуальних для осіб юнацького віку.

4. У структурі метакогнітивної активності дисертантка виокремила показники, які розподілила на змістово-регулятивні та функціонально-регулятивні. Виходячи з загального психологічного розуміння змісту понять «змістово-регулятивний» та «функціонально-регулятивний» перелік показників метакогнітивної активності, які віднесено до цих двох груп, не викликає заперечень. Втім, вважаємо, що у висновках до дисертації слід було б приділити увагу поясненню сутності того, що є змістово-регулятивними та функціонально-регулятивними показниками метакогнітивної активності.

5. Назву підрозділу 1.1.3 «Саморегуляція студентів у закладах вищої освіти» вважаємо не досить вдалою, оскільки використання поняття «саморегуляція» є доречнішим стосовно певної діяльності або сфери буття особистості, але не місця її перебування.

Висловлені зауваження й побажання не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Усе викладене вище надає підстави для висновку про те, що кваліфікаційна наукова праця (дисертація) «Мотиваційні чинники розвитку метакогнітивної активності у структурі академічної саморегуляції студентів» відповідає пунктам 10-12 Постанови Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», а її авторка – Зайцева Ольга Олександрівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 – Психологія.

Офіційний опонент –

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології та
соціальної роботи Західноукраїнського
національного університету

Сергій ШАНДРУК

